

dCIDOB 107.

Estats Units, entre el poder i la seducció.

L'economia dels Estats Units. La decadència s'accelera.
Luis de Sebastián

L'economia dels Estats Units

La decadència s'accelera

Luis de Sebastián Catedràtic Emèrit de la Universitat Ramon Llull, ESADE Business School, Barcelona

L'economia dels Estats Units és avui (octubre de 2008) un dels tòpics en les converses de qualsevol persona preocupada per les conseqüències, per a nosaltres, de la crisi financera que està vivint el país més ric del món. Jo també parlaré d'aquesta crisi. Però no m'accontentaré amb això. La crisi de l'economia als Estats Units ve de molt lluny. A principi de 2004 vaig publicar un llibre titulat *Pies de barro. La decadència de los Estados Unidos de América*, en què es descriu i s'analitzaven els components d'aquesta crisi i la dinàmica que empenyia el procés de deteriorament. Doncs bé, des de 2004 fins avui no ha millorat cap de les situacions i variables de les meves anàlisis, ni ha desaparegut cap de les causes que aleshores em semblaven que impulsaven la decadència d'aquest gran país. Més aviat han aparegut altres noves, com és la competència dels països emergents.

Aleshores escrivia: “La millor esperança per als Estats Units, i el que podria impedir que caiguessin en una nova Gran Depressió abans del final de la dècada, és que George Bush i el Partit Republicà perdessin les eleccions presidencials de 2004” (De Sebastián, 2004: 248). George Bush es va endur les eleccions (no sembla que les guanyés) el novembre de 2004 i va continuar fent una política rabiosament bèl·lica i neoliberal, que ha dut el país a un terreny lliscós molt proper a una gran depressió de dimensions mundials, i, en aquest sentit, pitjor que la de 1929-1933.

En la primera part de l'article resumiré els traços del procés de la decadència econòmica, el principi de la qual la situo durant la guerra del Vietnam i el Govern de Richard Nixon. És el principi de la fi del projecte de la “Gran Societat”, que va impulsar el contradictori president Lyndon

B. Johnson, el qual va aprofundir la intervenció al Vietnam mentre tractava d'establir un “Estat de benestar” a l'europea. Aleshores va començar també l'abandonament gradual de la disciplina keynesiana, per imposar la llibertat de mercat, la desregulació financera i la relaxació de la vigilància bancària. Aquí comencen les crisis financeres de la globalització. En la segona part analitzaré la “deriva neoconservadora” –amb el modest parèntesi de la presidència de Bill Clinton–, la qual, ja en plena globalització, va afavorir l'expansió de les multinacionals industrials i financeres arreu del món amb detriment del benestar dels treballadors i de la classe mitjana estatunidenca. Finalment, exposaré les meves opinions sobre aquesta crisi, com un resultat *cantat*, predeterminat i lògic d'una política econòmica dirigida a la creació de riquesa per a les elits dominants al país.

L'inici de la decadència

Crec que el punt més alt de l'economia dels Estats Units, tant en termes absoluts com relatius a les altres economies del món, es va assolir a mitjan anys seixanta, entre 1964 i 1966, aproximadament. És el període en què John Kenneth Galbraith va publicar *The Affluent Society* (La societat opulenta). L'època d'esplendor es caracteritza per la plena vigència del “somni americà”, que es podria formular com es va fer popular aleshores: “el fill de l'obrer serà enginyer i el nét, propietari de la fàbrica”. El somni es basava en una mobilitat social imparabile, gràcies a sous creixents en termes de poder adquisitiu real (que anomenarem salaris reals); la inno-

vació de productes; l'adopció de noves tecnologies i formes d'organitzar el treball, que van augmentar la productivitat d'aquest; l'extensió de l'educació secundària i universitària; una ràpida urbanització i la construcció d'una densa xarxa de carreteres interestatals, que donava a la força de treball la possibilitat d'una gran mobilitat i flexibilitat per trobar feines ben remunerades en qualsevol lloc del gran continent. La mitjana dels ingressos setmanals –en activitats no agrícoles– mesurats en dòlars constants de 1982, van pujar sense parar des de 202,58 dòlars el 1949 a 315,44 el 1972 (un creixement acumulat del 40%). Arran de 1976 començarien a declinar.

Totes aquestes millores passaven en un entorn de baixa inflació, tipus de canvi fixos, fortalesa del dòlar, expansió de les exportacions i l'inici de la conversió de les grans empreses en multinacionals. En aquesta època es van començar a desenvolupar les institucions de l'Estat de benestar: Seguretat Social –que als Estats Units només inclou el sistema de pensions– establerta per llei el 1939 i reformada el 1965; *Medicare* (1965), assegurança mèdica generosa per als més grans de 65 anys; *Medicaid*, programa convertit en llei també el 1965, per a l'atenció mèdica dels pobres i discapacitats; el salari mínim, establert a escala nacional per la llei de 1938, i revisada regularment als anys seixanta. El desenvolupament d'aquestes mesures fou promogut, acompanyat i protegit pel pròsper sindicalisme de l'època, el qual, sense constituir un exemple de transparència i honradesa, pressionava els governs demòcrates per continuar amb la construcció de l'Estat de benestar. Fins aleshores tot anava cap amunt.

Les despeses ocasionades per la guerra del Vietnam van generar un punt d'inflexió en la corba de la prosperitat. A partir de 1968 la monetització del deute públic (creació de diner) va acabar amb l'estabilitat de preus. A començament dels setanta la taxa d'inflació era del 3% anual que, sense ser molt, representava gairebé el doble de la mitjana durant els anys seixanta. Amb això, el Sistema Monetari establert a Bretton Woods trontollava. El 1971, les principals monedes van deixar de fixar els tipus de canvi i van adoptar la flotació¹. El 1973, Nixon “tanca la finestreta de l'or”, és a dir, el dòlar deixa de ser convertible amb l'or (ho havia estat des de 1870). L'or és definitivament desmonetitzat. Aquell mateix any, la pujada de preus del petroli i l'embargament després de la guerra del Yom Kippur va dur el caos als automobilistes i, per tant, a l'*American way of life*.

A causa d'aquests canvis dramàtics, durant els anys setanta es produeix una *revolució cultural* en el pensament econòmic. Després de donar la culpa de la crisi al keynesianisme, principalment a la política fiscal, es proposa com a alternativa una gestió econòmica mínima i més llibertat en els mercats. A les facultats d'economia es posa de moda la teoria de “les expectatives racionals”, la qual, amb un excés de matemàtiques, conclou que les autoritats sempre fracassen en els seus intents d'intervenir en l'economia, perquè els agents econòmics endevinen les seves intencions i prenen mesures defensives, canviant els termes del problema –una espècie de “prin-

cipi d'indeterminació” de Heisenberg, aplicat a l'economia. És una de les diferents maneres de demanar llibertat en els mercats, reduir el paper del Govern, imposar una regla fixa al creixement monetari –el “pilot automàtic” de Milton Friedman– i tot es resumeix amb l'aforisme: “L'Estat no és la solució; l'Estat és el problema”, que Ronald Reagan esgrimiria com a crit de batalla contra la gestió macroeconòmica tradicional, que s'havia seguit durant la guerra i en els següents trenta anys de prosperitat mai abans assolida per la nació –i que ell utilitzaria per treure l'economia de la recessió.

Trenta anys de decadència econòmica

Des de final dels seixanta, el procés de decadència econòmica s'accelera, amb alts i baixos, evidentment, però amb una tendència clara. El dèficit del compte corrent, el dèficit fiscal, la quantitat i qualitat de la feina, i, sobretot, l'estancament dels ingressos reals de la majoria dels ciutadans estatunidencs són els elements essencials de la decadència. S'hi afegeix l'escassetat de despesa en infraestructures, educació, salut, manteniment dels boscos i finançament dels estats més pobres. I, d'altra banda, un augment d'una despesa militar irracional, inútil i excessiva.

A la figura 1 es mostra l'evolució de la balança de compte corrent del començament de segle ençà. La formen quatre balances parcials: la de comerç de mercaderies, serveis, rendes de la inversió i transferències unilaterals. Les balances de serveis i de rendes són positives. Les altres, sobretot la balança comercial, enregistra un enorme dèficit des de principi dels anys vuitanta.

A mitjan 2008, el dèficit era d'uns 200.000 milions de dòlars. Aquest dèficit era degut gairebé per complet al dèficit comercial, és a dir, la diferència entre les exportacions i les importacions de mercaderies. Un dèficit comercial tan gran delata dues coses: la pèrdua de competitivitat internacional,

**El somni americà es
redueix a una versió
mínima i vicària,
quan només uns pocs
privilegiats aconseguen
fer-se milionaris amb una
combinació de bona vista
per als negocis, bons
padres polítics i bona sort**

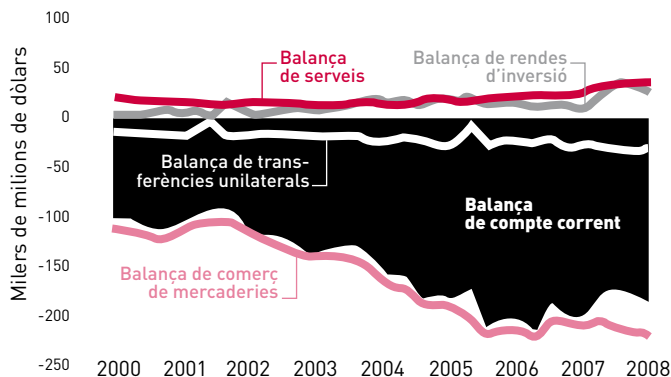
respecte d'altres països, i la deslocalització de milers d'empreses estatunidenques a països amb costos de producció menors. La deslocalització pressiona a la baixa els salaris del treball no qualificat, i algun qualificat també. El dèficit té dues conseqüències importants. En primer lloc, el debilitament estructural del dòlar (que perd valor enfront de la moneda de la Unió Monetària Europea –l'euro– els països de la qual enregistren en conjunt –amb la notable excepció d'Espanya– un superàvit en compte corrent). I el que és pitjor, la dependència del finançament extern, que ha arribat a límits extrems. Un país que necessita de l'exterior 3.000 milions de dòlars diaris per finançar el seu dèficit de compte corrent és un país dèbil, sobretot si aquest flux respon a la venda a l'exterior de títols de deute del Tresor. En definitiva, es finança el dèficit amb endeutament exterior. Com deia l'escriptor Gore Vidal: “El 16 de setembre de 1985, quan el Departament de Comerç va anunciar que els Estats Units s'havien convertit en una nació deutora, l'Imperi Americà va morir. L'Imperi tenia setanta-dos anys i havia tingut mala salut des de 1968. Com la majoria dels imperis moderns, el nostre descansava no tant en la força militar com en la superioritat econòmica” (Vidal, 1994: 1.005).

La figura 2 il·lustra la situació financera dels Estats Units respecte a la resta del món. Al gràfic apareixen: el total d'actius estatunidencs –d'empreses i del Govern– en mans d'estrangers, inclosos els bons del tresor i altres títols de deute públic. El que crida més l'atenció és el creixement accelerat d'aquesta variable els últims anys. De dos bilions de dòlars el 1989, es va passar a set bilions el 1999 i a 20 bilions el 2007 (l'última dada disponible), deu vegades el nivell de 1989. Reflecteix, en certa manera, la creixent apropiació per part d'estrangers d'una part considerable de l'economia estatunidenca. En segon lloc, s'aprecia l'enorme expansió de la propietat estatunidenca d'actius estrangers, fet que reflecteix tant la deslocalització d'empreses i altres aspectes de la inversió directa a l'estranger com la inversió de cartera en actius financers estrangers. Finalment, el saldo o diferència entre les dues quantitats deixa els Estats Units com a deutor net a l'estranger en prop de tres bilions de dòlars. A aquesta situació fa referència l'escriptor Gore Vidal en la cita anterior.

El pitjor d'aquesta evolució per al poble estatunidenc és que el somni americà es va esfumant a marxes forçades. El somni es es redueix a una versió mínima i vicària, quan només uns pocs privilegiats aconsegueixen fer-se milionaris amb una combinació de bona vista per als negocis, bons padrins polítics i bona sort. Aquestes poques històries d'èxit són suficients per continuar mantenint el discurs que als Estats Units qualsevol persona pot fer-se rica si treballa bé i administra amb cura el que ha guanyat. La realitat per a la majoria, almenys el 80% de la població, és ben diferent.

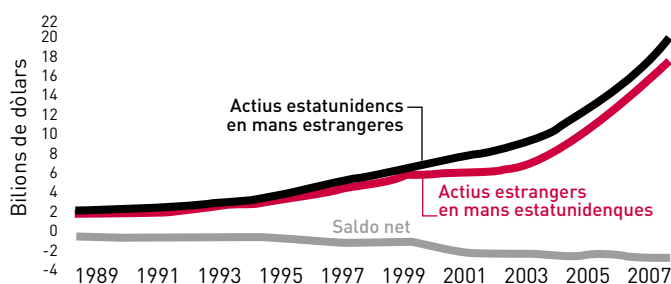
La figura 3 ens dona una idea de l'estancament de poder de compra de la majoria de la població. En aquest gràfic es representa l'evolució entre 1993 i 2006 de la mediana –el punt mig de la distribució– de l'ingrés monetari anual masculí en termes reals en dòlars de 2006. És a dir, es descompten els

Figura 1. Evolució de la balança de compte corrent (2000-2008)

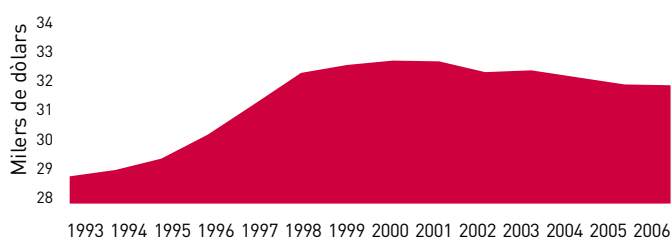
Elaboració pròpia. Font: U.S. Bureau of Economic Analysis

Figura 2. Evolució de la inversió internacional als Estats Units (1989-2007)

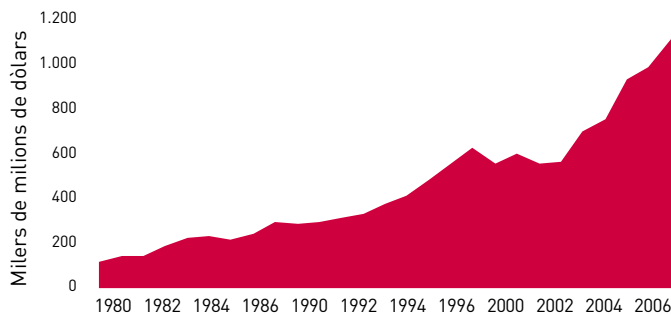
Elaboració pròpia. Font: U.S. Bureau of Economic Analysis

Figura 3. Evolució de la mediana de l'ingrés anual masculí en termes reals (1993-2006)

Elaboració pròpia. *Economic Report of the President 2008*. Washington: Govern dels Estats Units, 2008

Figura 4. Evolució dels beneficis empresarials després d'impostos (1980-2006)

Elaboració pròpia. *Economic Report of the President 2008*. Washington: Govern dels Estats Units, 2008

efectes de la inflació; són, per tant, quantitats equivalents i comparables. Es distingeixen tres períodes: de 1993 a 1998 l'ingrés augmenta raonablement; de 1998 a 2000 augmenta poc; i des de 2000 comença a baixar fins a 2006, l'última estadística disponible. Tenim bones raons per pensar que el 2007 i el 2008 no va augmentar gens. És a dir, de començament de segle ençà, mentre l'1% de la població veia com augmentaven ràpidament els seus ingressos reals –de l'11,5% del PIB el 1990 al 17,5% el 2006–, els de la majoria de la població no augmentaven gens i, fins i tot, baixaven².

La mala distribució de l'ingrés i de la riquesa és quelcom que preocupa molt la majoria dels estatunidencs. Segons una enquesta de l'Institut Gallup, que cita *The Economist*, prop del 70% dels estatunidencs creuen que la riquesa del país s'hauria de repartir més equitativament. De fet, el repartiment és molt més desigual del que la majoria dels ciutadans dels Estats Units pensa. Cada vegada se sembla més a les societats duals típiques dels països en vies de desenvolupament o, com escrivia Paul Krugman, a una autèntica plutocràcia, és a dir, un govern dels rics i per als rics³. La figura 4 il·lustra el creixement dels beneficis de les empreses després de pagar impostos entre 1980 i 2006. El perfil del gràfic ho diu tot.

Malestar social

Diverses estadístiques reflecteixen el neguit i el malestar dels ciutadans estatunidencs, encara abans de la present crisi financera. Els preus dels combustibles i dels aliments han elevat la inflació al 5%, una taxa més gran que la vigent el 1992, quan els votants van expulsar Bush pare de la presidència. Els salaris reals continuen baixant, sotmesos a la competència de salaris més baixos en molts països emergents (Mèxic i Xina, entre altres), ja sigui a través del comerç internacional, o per la deslocalització de les empreses. Els obrers, poc sindicalitzats –només un 10% de la força de treball ho està– viuen tement l'atur i la pèrdua d'assegurança mèdica que comporta l'ocupació a les grans empreses. Molts comptaven amb el valor en el mercat del seu habitatge, com un actiu en el qual confiar per a “un dia de pluja” (com diuen els nord-americans). Però els preus dels habitatges han baixat molt, i s'ha perdut en part el valor d'aquell actiu. Ha passat el mateix amb el valor dels fons de pensions privats i les accions. La deflació dels actius i la inflació dels béns i serveis crea una situació de precarietat i descontentament amenaçadora.

El malestar procedeix en bona part del sentiment que els individus han esdevingut més vulnerables. L'educació superior s'ha encarit per a la classe mitjana. El costós i ineficient sistema de salut és quelcom que preocupa molt aquesta sofrida classe pressionada per la globalització. A la pèrdua de llocs de treball ben pagats se suma la pèrdua de l'assegurança mèdica que subministra l'empresa, fet que provoca que els treballadors es vegin abocats a comprar una assegurança

mèdica, i que ja ha dut a la fallida moltes famílies. Com l'educació i la salut, altres béns públics –carreteres, ponts, dics (hem de recordar Nova Orleans), boscos i biblioteques públiques– s'han deteriorat per manca de noves inversions i per la manca d'una despesa apropiada en manteniment. Els béns públics conformen el nivell de vida i el benestar de la mateixa manera que els ingressos individuals. La situació dels béns públics als Estats Units és totalment indigna d'un país tan ric, i només s'explica per la existència d'una preocupació desmesurada per crear riquesa individual.

La foguera de les vanitats

Tots els aspectes de la decadència econòmica han anat confluïnt en aquesta fira de les vanitats, on es fabricaven bombolles a mansalva: immobiliària, accionarial, hipotecària, derivativa, cèdules d'això i d'allò, cobertures, etc. Fins que la fira s'ha transformat en una foguera, on s'han cremat –figurativament, clar– algunes de les estrelles més vanes: els bancs d'inversió.

En les dues últimes dècades han desaparegut –o s'han comprat– una sèrie de bancs d'inversió, els abanderats del neoliberalisme financer: Barings, SG Warburg, JPMorgan, Bear Sterns, Lehman Brothers, Merry Lynch, i sembla que Goldman Sachs també va tenir problemes. Als Estats Units, els bancs d'inversió són diferents dels bancs comercials normals, que agafen dipòsits, donen préstecs i res més. Aquests no fan hipoteques, ni poden vendre accions o col·locar emissions de bons, funcions reservades a la banca d'inversió, ni fer assegurances, que és una tasca de les asseguradores. A Amèrica no es coneix la “banca universal”, com la nostra, que fa de tot, fins i tot regala vaixelles i bicicletes.

La separació de funcions és fruit de la Llei Glass-Steagal de 1933, que es va donar en plena Gran Depressió per salvar centenars d'institucions financeres, que es dedicaven a tot tipus d'activitats i acumulaven riscos enormes amb perjudici dels dipositants. Els bancs comercials van ser regulats d'una manera molt estricta per a la protecció dels dipositants. Es va fundar la Corporació Federal d'Assegurança de Dipòsits (FDIC) per assegurar –fins a 100.000 dòlars per a cada compte– els dipòsits dels clients.

Els bancs d'inversió, en canvi, no estaven sotmesos a una regulació semblant. Com no rebien dipòsits dels ciutadans, el Govern no estava preocupat per la solvència d'aquests amb els dipositants. Molt aviat els bancs d'inversió van començar a agafar volum i les seves operacions van créixer en varietat i quantitat. Se suposava, implícitament, que aquests bancs es regulaven a si mateixos; que coneixien els riscos de les seves inversions millor que ningú, i que, pel que s'hi jugaven, no s'embolicarien en negocis que els donés pèrdues.

L'interès propi es va convertir així en regla i instrument de regulació de la banca d'inversions. Aquests bancs han gaudit de 30 anys de llibertat i prosperitat. Les grans empreses de Wall Street van anar comprant petites institucions

mercantils de Londres, Hong Kong, Sydney, Buenos Aires i aviat van esdevenir l'instrument preferit de la internacionalització del capital. Han regnat en les finances de forma sobirana, sense intervencions dels governs, autoregulats. Fins que s'han estavellat.

El 16 de setembre de 2008, el *Financial Times* publicava en el seu editorial: “El món no s'ha acabat. L'economia internacional encara no ha col·lapsat. Però una cosa és ara molt clara: el sistema bancari com l'hem conegut ha fallat”.

I també el sistema financer mogut per l'avarícia, neoliberal i autoregulat. D'ara endavant, el sistema financer americà i el seu funcionament en el món hauran de ser –i serà– d'una altra manera. S'imposa la regulació, almenys tan estricta com la que Glass-Steagall va imposar a la banca tradicional. Paul Krugman es pregunta: “Si els bancs d'inversió són salvats com si fossin bancs comercials, per què no són regulats com els bancs comercials?”. L'argument és contundent. La regulació ha de dur la solució al caos present creat per l'avarícia desmesurada i impedir que es torni a repetir. Esperem que els polítics i els financers que manen als Estats Units s'adonin que, per la credibilitat bàsica del sistema financer i per la justícia social més elemental, cal una política de control de riscos que, en ser bona per a ells, ho sigui, per descomptat, per a tota la societat.

Conclusió

En una carta al director del *New York Times* del 24 de setembre de 2008, Glenn Hendler, lector de la publicació, escriu: “Espero que haguem après almenys una lliçó de l'actual crisi financera i de la idea que una enorme operació de salvament és imprescindible. La lliçó és que, d'ara endavant, s'hauria de tenir en compte qualsevol que ens digui que creu en el ‘mercat lliure’ amb la mateixa actitud que reservàrem per a un adult que ens digui que creu en el ‘ratolí Pérez’ (*tooth fairy*). El sector financer ha estat durant molt de temps un paradís per a una activitat econòmica molt mal regulada.

Una solució permanent a la situació actual ha d'abjurar de la ideologia del mercat lliure i reconèixer que el llarg experiment d'una regulació laxa, sense un compliment seriós, ha estat un fracàs. Només aleshores el Congrés podrà avaluar si una despesa de 700.000 milions de dòlars salvarà la nació en comptes de, simplement, rescatar Wall Street”.

No puc afegir gairebé res més. Crec que després d'aquesta crisi hi haurà canvis importants –tot i que no substancials, evidentment– en la conducció econòmica dels Estats Units per part del Govern federal. La pèrdua de prestigi i confiança, que ha suposat la crisi al país líder en un món multipolar, ha estat enorme. Molt pitjor que durant la crisi de 1929-1934. A partir d'ara, els Estats Units hauran de comptar no solament amb la resposta dels seus ciutadans a la crisi, sinó amb la reacció de tots els països del món, alguns dels quals han hagut d'acudir al salvament del seu sistema financer. Els Estats Units ja no són el que eren, ni tindran el respecte i la confiança que tenien. Serà interessant veure on ens duen aquests canvis. ●

Notes

1. N. de l'ed.: Situació en la qual la paritat d'una moneda respecte a d'altres és deixada lliure a les forces del mercat (*Gran diccionari de la llengua catalana*).
2. “Unhappy America”. *The Economist*. (Juliol-agost 2008). P. 49.
3. KRUGMAN, Paul. “Plutocracy and Politics”. *The New York Times*. 14 de juny de 2002.

Referències bibliogràfiques

- DE SEBASTIÁN, Luis. *Pies de barro. La decadencia de los Estados Unidos de América*. Barcelona: Ediciones Península, 2004.
- VIDAL, Gore. “The day the American Empire run out of gas”. *United States: Essays 1952-1992*. Nova York: Abacus, 1994.